

Bu Kitapçık Neden Hazırlandı?

Cezaevlerinden Türk Tabipleri Birliği (TTB)'ne hekimler ve sağlık hakkına erişimde yaşanan sorunlarla ilgili pek çok şikâyet gelmektedir. Bu şikâyetlerin önemli bir bölümünü cezaevi revirlerinde ya da başvuru hastanelerde yaşanan kötü muameleler, hastalara karşı özen yükümlülüğünün yerine getirilmemesi, kelepçeli muayene dayatmaları, muayene sırasında kolluk kuvvetinin içerde tutulması ve hasta mahremiyetinin ihlali oluşturmaktadır.

Hekimin tutuklu/hükümlü bireye karşı tutum ve davranışları, kötü muamele sonrası kişide fiziksel ya da ruhsal bir hasar oluşmuş ise, hem kişinin tedavisinin bir an önce sağlanması açısından hem de sonraki süreçte maruz kaldığı travma ile baş edebilmesi açısından önem taşımaktadır.

Hekim, tabii olduğu etik ve deontolojik ilkelere rağmen kimi zaman tutuklu/hükümlü bireylerin muayenesinde yeterli bilgi ve deneyime sahip değildir. Hekim, bu bilgi ve deneyim eksikliği nedeniyle, bazı durumlarda da kolluk kuvvetlerinin etkisi altında kalarak hem hak ihlallerine hem de hukuki ve etik ihlallere neden olabilmektedir. Oysa tutuklu/hükümlü birey de hekimin hastasıdır ve güvene dayalı hasta-hekim ilişkisinin kurulması sağlık hakkına erişimde ilk adımdır.

Bu rehber, hem hukuki anlamda hekimlerin kendilerini korumaları hem de hastalarının haklarını öğrenmeleri amacıyla onları bilgilendirmek üzere hazırlanmıştır.

Tutuklu/Hükümlü Bireylerin Şikâyetlerine Konu Olan Durumların Tamamı Hak İhlali midir?

Ulusal mevzuatta ve ülkemizin taraf olduğu uluslararası çeşitli sözleşmelerde, tutuklu/hükümlü bireylerin şikâyetçi olduğu durumların hak ihlali olduğunu gösteren mesleki ve hukukî prensipler mevcuttur.

İhlal Edildiği Düşünülen Hukuki Kurallar Nelerdir?

•T. C. Anayasası 90. Madde; “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.” Türkiye taraf olduğu takdirde uluslararası sözleşmeler ulusal hukukumuzda göre yasa hükmündedir; (Ek cümle: 7.5.2004-5170/7 md.) “Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası antlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası antlaşma hükümleri esas alınır.”

Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Mevzuat

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi

2. Madde; “Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız

olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaş olsun, bir kimse hakkında, uyruğunda bulunduğu devlet ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası status bakımından hiç bir ayırım gözetilmeyecektir.”

3. *Madde*; “Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.”

5. *Madde*; “Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.”

• *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*

Madde 3; “Hiç kimseye işkence ya da insanlık dışı ya da onur kırıcı bir davranış ya da ceza uygulanamaz.” diyerek sadece işkenceyi değil, insanlık dışı ya da onur kırıcı bir davranış veya ceza uygulanmasını da yasaklamaktadır.

Koruduğu değerler nedeniyle işkence yasağı buyruk kural olarak tanınmıştır. Bir başka deyişle işkence ve kötü muamele yasağı uluslararası toplumun mutlak bağlayıcı bir kural olarak tanıdığı, istisnası olmayan temel bir ilkedir.

• *İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme*,

• *Uluslararası Sivil ve Siyasal Haklar Sözleşmesi*,

• *Amerika İnsan Hakları Sözleşmesi*,

• *Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi* de benzer şekilde işkenceyi yasaklar.

Ulusal Mevzuat

• *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası*

17. *Madde*; “Kimseye işkence eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz”.

56. *Madde*; “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. Devlet, bu görevini kamu ve özel kesimlerdeki sağlık ve sosyal kurumlarından yararlanarak, onları denetleyerek yerine getirir.”

• *Türk Ceza Kanunu*

77. *Madde*; “(1) Aşağıdaki fiillerin, siyasal, felsefi, ırki veya dini saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi, insanlığa karşı suç oluşturur: c) İşkence, eziyet veya köleleştirme”

94. *Madde*; “(1) Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına

hükmolunur.”

- *Hekimlik Meslek Etiği Kuralları*

7. *Madde*; “Hekim görevlerini her durumda hastaları arasındaki siyasal görüş, sosyal durum, dini inanç, milliyet, etnik köken, ırk, cinsiyet, yaş, toplumsal ve ekonomik durum ve benzeri farklılıkları gözetmeksizin yerine getirmekle yükümlüdür.”

33. *Madde*; ”Her hekim, başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi olmak üzere tüm insan hakları belgelerine ve hekimlikle ilgili ortak kurallara uymakla yükümlüdür.”

34. *Madde*; “Hekim, tıbbi bilgi ve becerisiyle, işkence ve benzeri uygulamalara katılamaz, yardımcı olamaz, gerçeğe aykırı rapor düzenleyemez. İşkence iddiası olan olgularla karşılaşan hekim, mesleki bilgi ve becerilerini gerçeğin ortaya çıkarılması için kullanır.”

35. *Madde*; “Tutuklu ve hükümlülerin muayenesi de öteki hastalarinki gibi, kişilik haklarına saygılı, hekimlik sanatını uygulamaya elverişli koşullarda yapılır ve onların gizlilik hakları korunur. Hekimin, bu koşulların sağlanması için ilgililerden istekte bulunma hakkı ve sorumluluğu vardır. Muayene sonucu düzenlenecek belge veya raporlarda hekimin adı, soyadı, diploma numarası ve imzası mutlaka bulunur. Belge ve raporun bir örneği kişiye verilir. Belge ve rapor baskı altında yazılmış ise, hekim bu durumu en kısa zamanda meslek örgütüne bildirir.”

- *Hasta Hakları Yönetmeliği*;

Madde 1; “Bu Yönetmelik; temel insan haklarının sağlık hizmetleri sahasındaki yansıması olan ve başta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda, diğer mevzuatta ve milletlerarası hukuki metinlerde kabul edilen "hasta hakları"nı somut olarak göstermek ve sağlık hizmeti verilen bütün kurum ve kuruluşlarda ve sağlık kurum ve kuruluşları dışında sağlık hizmeti verilen hallerde, insan haysiyetine yakışır şekilde, herkesin "hasta hakları"ndan faydalanabilmesine, hak ihlallerinden korunabilmesine ve gerektiğinde hukuki korunma yollarını fiilen kullanabilmesine dair usul ve esasları düzenlemek amacı ile hazırlanmıştır.”

Madde 5; “Sağlık hizmetlerinin sunulmasında aşağıdaki ilkelere uyulması şarttır:

a) *Bedeni, ruhi ve sosyal yönden tam bir iyilik hali içinde yaşama hakkının, en temel insan hakkı olduğu, hizmetin her safhasında daima göz önünde bulundurulur.*

b) *Herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına haiz olduğu ve hiçbir merci veya kimsenin bu hakkı ortadan kaldırmak yetkisinin olmadığı bilinerek, hastaya insanca muamelede bulunulur.*

c) *Sağlık hizmetinin verilmesinde, hastaların, ırk, dil, din ve mezhep, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç ve ekonomik ve sosyal durumları ile sair farklılıkları dikkate alınmaz. Sağlık hizmetleri, herkesin kolayca ulaşabileceği şekilde planlanıp düzenlenir.”*

Madde 6; “Hasta, adalet ve hakkaniyet ilkeleri çerçevesinde sağlıklı yaşamının teşvik edilmesine yönelik faaliyetler ve koruyucu sağlık hizmetleri de dâhil olmak üzere, sağlık

hizmetlerinden ihtiyaçlarına uygun olarak faydalanma hakkına sahiptir. Bu hak, sağlık hizmeti veren bütün kurum ve kuruluşlar ile sağlık hizmetinde görev alan personelin adalet ve hakkaniyet ilkelerine uygun hizmet verme yükümlülüklerini de içerir.”

- *Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi İle Ceza Ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük*

Madde 4; “(1)b) Kurumlarda, hükümlülerin düzenli bir yaşam sürdürmeleri sağlanır. Hürriyeti bağlayıcı cezanın zorunlu kıldığı hürriyetten yoksunluk, insan onuruna saygının korunmasını sağlayan maddî ve manevî koşullar altında çektirilir.

Madde 5; “f) Kurumlarda, hükümlülerin yaşam hakları ile beden ve ruh bütünlüklerini korumak üzere her türlü koruyucu tedbirin alınması zorunludur. Ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazında zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı ve onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz.”

İşkence Nedir?

Tüm evrensel insan hakları ve insancıl hukukta mutlak bir şekilde yasak olan işkencenin tanımı “Birleşmiş Milletler-İşkenceye Karşı Sözleşme”de şöyledir;

“İşkence, bir kimseye karşı, kendisinden itiraf almak veya üçüncü kişi hakkında bilgi edinmek, kendisinin veya üçüncü kişinin yaptığı veya yaptığından kuşkulanan bir eylem nedeniyle cezalandırmak veya kendisini veya üçüncü kişiyi korkutmak veya zorlamak amacıyla veya ayrımcılığa dayanan herhangi bir sebeple, bir kamu görevlisi veya resmî sıfatla hareket eden bir başka kişi tarafından veya bu görevlinin veya kişinin teşviki veya rızası veya muvafakatiyle işlenen ve işlendiği kimseye fiziksel veya ruhsal olarak ağır acı veya ıstırap veren herhangi bir edimdir.”

İşkence ve Kötü Muamelenin Araştırılmasında Hekimin Sorumluluğu Nedir?

Hekimin işkencenin önlenmesinde en önemli sorumluluğu işkencenin belgelenmesidir. Hekim bu sorumluluğunu, muayene sonrasında elde edilen fiziksel ve ruhsal tıbbi bulguların kötü muamele iddiasıyla uyumlu olup olmadığını saptamak ve adli veya diğer uygun mercilere iletmek üzere raporlayarak gerçekleştirir.

Söz Konusu Hukuki Kurallara ve Etik İlkelere Uygun Davranmak İçin Rehber Olarak Kullanılabilecek Bir Kaynak Var mıdır?

Evet vardır. Bu kaynak kısaca *İstanbul Protokolü* (İP) olarak bilinir ve bütün dünyada yaygın olarak kullanılır. Türkiye heyetinin öncülüğünde, 75’ten fazla sağlık, hukuk ve insan hakları uzmanının üç yıllık araştırma, analiz ve taslak metin çalışmalarının ürünü olarak hazırlanmıştır. Bu uzmanlar, 15 farklı ülkeden 40 örgütü temsil etmektedir. İstanbul’da, 1999 yılında yazılmış olan bu rehber 2000 yılında Birleşmiş Milletler Belgesi olarak kabul edilmiştir. Açık adı, *İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu*’dur. İşkencenin araştırılması ve belgelenmesi için Birleşmiş Milletler (BM) tarafından onaylanmış

ilk uluslararası kılavuzdur. [BM Belgesi olarak kabulünden bir yıl sonra BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından eğitim serisinden (No.8) altı farklı dilde basılmıştır.]

İstanbul Protokolünün Önemi Nedir?

BM İnsan Hakları Komisyonunun 2003 tarihli 2003/33 sayılı kararında Adli Tıp Bilimlerinin işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı, aşağılayıcı muamele veya cezalandırmaların delillerini saptamada anahtar role sahip olduğunun altını çizmiştir. Aynı kararda İP’de de belirtildiği gibi kapsamlı, hızlı, tarafsız soruşturma ve belgeleme süreçlerinin yerleştirilmesi gerektiği belirtilmiştir.

İP bir sözleşme değildir ancak uluslararası hukukun bir parçasıdır. İP’de belirtilen ilkelere uyulmadığı takdirde uluslararası mahkemeler ve mekanizmalar, ilgili devletler hakkında yaptırım uygulayabilmektedir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, işkence ve kötü muamele iddialarının belgelenmesi ve soruşturulması konusunda İP’yi bir uluslararası standart olarak kabul eder ve devletlere sorumluluk yükler.

Anayasanın 90. maddesi uyarınca bağlayıcı olan Birleşmiş Milletler sözleşmeleri, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, ilgili mahkeme kararları ve iç hukuktaki emredici düzenlemelere göre İP; hem devlet hem de ilgili tüm uygulayıcılar (hekim, hâkim, savcı, avukat, kolluk görevlileri) için bağlayıcıdır.

İstanbul Protokolü ne zaman kullanılır?

İşkencenin etkili bir şekilde saptanması için asgari standartların neler olduğunu gösteren bir rehber olan İP’nin, şu durumlarda hukuk ve sağlık çalışanları tarafından kullanılması gerekmektedir:

- Tüm gözaltı giriş, çıkış, yer değiştirme amacıyla yapılan sağlık kontrolü muayenelerinde
- Tutuklu/hükümlü muayenelerinde
- Bireysel başvurularda ve özgürlüğünden alıkonulan diğer tüm kişilerin değerlendirilmesinde
- İnsan hakları ihlallerinin araştırılması, soruşturulması, belgelenmesinde

İstanbul Protokolüne Göre Hekimlerin Sorumluluğu Nedir?

İP’de belirtilen ilkelere göre hekimlerin getirilen/başvuran kişiyi “hasta” olarak kabul etme ve sağlık durumunu belgeleme sorumluluğu vardır. İşkence iddiaları için yapılan tüm tıbbi inceleme, değerlendirme ve belgelendirmelerin İP’nin ilke ve standartlarına uyumlu olması beklenmektedir. Belirtilen esaslara uygun davranmak uluslararası ve ulusal mevzuatın gereği iken bu esaslara uymamak hem hukuk kurallarına hem de tıbbi etik ilkelere aykırı davranmak anlamına gelmektedir. Uygulamacı, İP’ye aykırı bir düzenleme ya da emir ile karşılaştığında İP’ye öncelik vermelidir.

İP’ye Uymanın Hekim Açısından Önemi Nedir?

İP, sağlık çalışanlarının yeterli araştırma yapmadığı, eksik veya yanlış rapor düzenlediği iddia edildiğinde, bu raporların incelenmesi ve değerlendirilmesi için kullanılmaktadır. Yani hekim İP'ye uygun tıbbi uygulama ve belgelendirme yaptığında, hem etik olarak hastasının haklarını ihlal etmemiş olur hem de İP hekime hukuki olarak koruma sağlamış olur.

İP'yi Uygulayan Hekimlerden Beklenen Tutum ve Davranışlar Nelerdir?

a) Adli tıbbi değerlendirme

- i. Tutuklu/hükümlünün adli tıbbi değerlendirmeleri, savcının veya diğer görevlilerin yazılı resmi başvurularına yanıt olarak yapılmalıdır.
- ii. Güvenlik güçlerinin tıbbi değerlendirme istekleri, savcının yazılı emri üzerine hareket etmedikleri takdirde, geçersiz olarak kabul edilmelidir.
- iii. Tutukluların kendileri, avukatları veya akrabaları da, işkence ve kötü muamele kanıtlarını saptamak için tıbbi değerlendirme talep etme hakkına sahiptirler.

b) Tıbbi muayenenin yapılacağı yer

- i. Tutuklu/hükümlünün muayenesi uygun fiziksel koşulların, yeterli zaman ve olanakların, mahremiyet ve gizliliğin sağlandığı, hekimin uygun gördüğü rahat bir mekânda yapılmalıdır.
- ii. Bazı olgularda muayeneyi cezaevi veya eklentilerinde değil, resmi sağlık kurumlarında yapmak konusunda ısrarcı olunmalıdır.

c) Tıbbi muayenenin uygulanış şekli

- i. Her tutuklu, mahremiyetine saygı gösterilen bir ortamda, insan hak ve onuruna uygun şekilde muayene edilmelidir.
- ii. Muayene, kelepçe ve benzeri hiçbir kısıtlama aracının olmadığı koşullarda yapılmalıdır.
- iii. Polis ya da diğer güvenlik güçleri, muayene odasında bulunmamalıdır.
- iv. Eğer muayeneyi yapacak olan hekim ciddi bir güvenlik riski yönünde net bir kanıt olduğunu düşünüyorsa, hekimin talebi üzerine, muayene esnasında kişiyi getiren polis ya da diğer kolluk kuvvetleri yerine sağlık kurumu personelleri (hemşire, hasta bakıcı, diğer doktorlar), en son seçenek olarak sağlık kurumunun güvenlik personeli hazır bulunmalıdır. Ancak hekim bu durumda bile hastanın mahremiyeti için konuşmaların duyulmayacağı bir mesafeden ve bir paravan arkasından hastasını muayene etmelidir ve gerekçesini raporunda belirtmelidir.

d) Rapor etme

- i. Muayene ortamına ilişkin olası diğer olumsuzluklar ve yetersizlikler de (uygun fizik koşulların ve hasta mahremiyetinin sağlanamaması) varsa hekim tarafından mutlaka kaydedilmesi ve yetkililere yazılı bildirimde bulunulması gerekir. Böyle bir ortamda muayene yapılmaması önerilmekle beraber; hasta yararına göre tutanak tutularak muayeneye devam edilebilir.
- ii. Tutukluların adli tıp değerlendirmesinde standart tıbbi rapor formu kullanılmalıdır. Bunun için Sağlık Bakanlığının 2005 yılında hazırladığı “Adli Tabiplik Hizmetlerinin Yürütülmesinde Uyulacak Esasları Bildiren Genelge”si ile adli tıbbi değerlendirmelerde kullanılmak üzere muayene protokollerine uygun standart hazırlanmış “Genel Adli Muayene Rapor Formu” kullanılmalıdır. Bu form tüm sağlık kurumlarında bulundurulmaktadır. Bu formlarda mevcut vücut diyagramlarına da tespit edilen harici bulgular işaretlenmelidir.

e) Etik sorumluluklar

- i. Her muayenede olduğu gibi alıkonulan, tutuklu ve hükümlülerin muayenesinde de tıbbi etik ilkeler çerçevesinde ve muayenenin hukuka uygun olması için görüşme ve muayenenin her aşamasında, kişilerin aydınlatılması ve onamlarının alınması gereklidir.
- ii. Hekim aydınlatılmış onamın, başka kişilerin; özellikle kolluk güçleri ve adli mercilerin baskısı olmadan kişilerin gönüllü, kendi rızasıyla verilmesini sağlamalıdır.
- iii. Tıbbi değerlendirme objektif ve tarafsız olarak yürütülmelidir. İyi hekimlik için etik ilkeler çerçevesinde ilkeler, mesleki güvenilirliği sağlamak, sürdürmek, doğruluk ve tarafsızlıktan ödün vermemek gerekir. Ayrıca istismar hakkında doğru ve ayrıntılı bilgi elde edebilmek için güven sağlanmalıdır. İşkence ve istismarın diğer biçimlerine maruz kalmış kişinin güvenini kazanabilmek için etkili iletişim şarttır. Etkin dinleme, saygı, empati ve dürüstlük ise etkili iletişimin temel unsurları olarak belirtilebilir. Hekimler acı ve utanç verici gerçeklerin ortaya çıkabileceği bu güven ortamını yaratabilmelidir. Böylece edinilen bilgilerin bir amaca hizmet edeceği duygusu artacaktır.
- iv. Ajite durumu nedeniyle saldırgan olduğu düşünülen hastaların, aydınlatılmalarının da mümkün olmayacağı göz önüne alındığında önce tedavi gereksinimi (ruhsal yönden değerlendirme ve tedavi) karşılanmalı, olanaklar izin vermiyorsa hasta sevk edilmelidir.

- v. Hekimlerin hasta hakkında öğrenilen bilginin gizliliğini koruma ve edinilen bilgiyi sadece hastanın onayıyla açıklama yükümlülüğü vardır. Hasta, muayenede elde edilen bilgilerin açıklanması zorunluluğu ve konuyla ilgili devlet ya da adli mercilerin getirdiği gizlilik sınırlamaları hakkında muayene öncesinde bilgilendirilmelidir. Görüşmenin amacı kişiye net olarak anlatılmalıdır. Tıbbi terimler kullanılacaksa bu terimler açıklanmalıdır. Hastaya yönlendirici soru sormaktan kaçınılmalıdır. Görüşme, gözaltı süresince yaşanan olayları kronolojik sırayla açıklamaya imkân verecek şekilde, açık uçlu sorularla yapılandırılmalıdır.

f) Öykü alma

- i. Bilgi kesinlikle önemlidir, ama görüşülen kişi daha önemlidir. Dinlemek, soru sormaktan daha önemlidir. Yalnızca soru sorarsanız, yalnızca cevap alırsınız.
- ii. Tutuklu/hükümlü için ailesi hakkında konuşmak, işkence hakkında konuşmaktan daha önemli olabilir. Bu durum dikkate alınmalı ve kişisel konuların konuşulması için zaman ayrılmalıdır.
- iii. İşkence, özellikle de cinsel işkence, mahrem bir konudur ve ilk görüşmede dile getirilmeyebilir. Görüşülen kişi, eğer kendisini rahat hissetmiyorsa, bu konuda konuşmaya zorlanmamalıdır.
- iv. Cezaevi ya da tutukevindeki beslenme, tuvalet, aydınlatma, ısınma ve havalandırma ile ilgili koşulları ve hasta tarafından kullanılan reçeteli ilaçları sorulmalıdır. Tutuklu/hükümlü kişiler sürekli kullandıkları ilaçlardan mahrum bırakılabilmektedir ve bu durum ciddi sağlık sorunlarına yol açabilmesi açısından önemlidir.
- v. Önceki cerrahi ve psikiyatrik sorunları içerecek biçimde tam bir tıbbi öykü alınmalıdır.
- vi. Gözaltına alınmadan önceki herhangi bir yaralanma öyküsü ve olası geç bulguların belgelendiğinden emin olunmalıdır.

g) Fizik muayene

- i. Tutuklu/hükümlü, aydınlatılmış onamın ve tıbbi öyküsünün alınmasından sonra, ayrıntılı fizik muayene yapılmalıdır.
- ii. Tutuklu/hükümlü, muayene sürecinin denetiminin kendisinde olduğunu, istediği zaman muayeneyi sınırlayabileceğini ya da durdurabileceğini anlamalıdır. Hekim, öyküyle uyumlu olsun olmasın tüm bulguları, yaralanmanın bölge ve özelliklerini vücut diyagramları

üzerinde işaretleyerek kaydetmelidir. Mümkünse yaralanmalar numaralandırılmalıdır.

h) Diğer sorumluluklar

- i. Adli tıp değerlendirmesini talep eden resmi görevlinin tüm maddi gerçekleri aktardığı varsayılmamalıdır. Hekim, tıbbi değerlendirmeyi talep eden makamın olguya ilişkin bildirimine bakmaksızın ilgili olduğunu düşündüğü tüm maddi gerçeklerin açığa çıkarılması ve rapor etme sorumluluğunu taşır. İşkence veya kötü muamelenin diğer biçimleri ile uyumlu bulgular, hiçbir şekilde adli tıp raporundan çıkarılmamalıdır.

Rapor

İstanbul Protokolü Prensiplerine göre; tıbbi rapor en azından aşağıdakileri içerecek şekilde ivedilikle ve doğru olarak hazırlanmalıdır:

Görüşme koşulları:

- Rapora konu olan kişinin adı ve muayenede bulunan diğer kişilerin adları,
- Muayene saati ve tarihi, yeri,
- Kurumun niteliği ve adresi,
- Kişinin muayene edildiği sıradaki durumu; muayeneye getirilirken ya da muayene sırasında herhangi bir kısıtlamaya tabi olup olmadığı,
- Muayene sırasında güvenlik güçlerinin olup olmadığı,
- Eşlik edenlerin tutum ve tavırları,
- Muayene ortamına ait diğer bilgiler;

Detaylı öykü:

- Kişinin kendi anlatımıyla iddia edilen işkence ve kötü muamele yöntemleri,
- Zamanı,
- Yakınmalara ait öykünün ayrıntılı kaydı;

Fizik muayenedeki tüm fiziksel ve ruhsal bulguların kaydı:

- Sistemik muayene,
- Gerekli tıbbi tetkik ve konsültasyon sonuçları,
- Tüm yaraların renkli fotoğrafını da içeren tüm bulguların kaydı; yaraların vücut diyagramları üzerinde gösterilen anatomik lokalizasyonları, ölçüleri, nitelikleri,

Tespit edilen bulguların olası işkence kötü muamele ile meydana gelme olasılığı hakkında yorum:

- Muayene bulgularının işkence ve kötü muamele iddiaları ile uyumluluk düzeyleri açısından değerlendirilmesi,
- Gerekli tüm tıbbi ve psikolojik tedavi ve kontrol muayene önerilerinin de ayrıca bildirilmesi;

Hazırlayan kişilerin kimlik kaydı:

-Muayeneyi yapanların açık kimlikleri ve imzası

-Değerlendirmenin son aşamasında görüşmenin özeti yapılarak tutukluya eklemek istediği başka bir şey olup olmadığı sorulmalıdır.

-Tamamlanmış değerlendirme raporunun aslı, doğrudan raporu talep eden Cumhuriyet Savcılığına kapalı bir zarf içinde ulaştırılmalıdır. Tutuklu/hükümlü bireyin ya da avukatının tıbbi rapor talep ettiği durumlarda rapor onlara verilir. Her raporun bir kopyası muayene eden hekimde kalmalıdır.

-Gözaltı giriş/çıkış muayeneleri için; Ceza Muhakemesi Kanunu (CMK) ve Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği; Sağlık Kontrolü Madde 9'a göre; hazırlanan gözaltı giriş raporunun bir örneği muayeneye getirilen kişiye, biri Savcılığa iletmek üzere kolluğa verilir, bir örnek de hekimin kurumunda arşivlenir. Hastada herhangi bir travma bulgusu varlığı halinde rapor, hiçbir koşulda kolluğa verilmez. Gözaltı çıkış raporunun iki örneği de sağlık kuruluşu tarafından doğrudan savcılığa iletilir. Kişi ya da avukatı bir örneği savcılıktan alabilir, bir örnek soruşturma dosyasına eklenir, üçüncü örnek hekimin kurumunda arşivlenir. Bu raporların düzenlenmesinde ve Cumhuriyet Savcılığına gönderilmesinde 5271 sayılı CMK, Madde 157'de belirtilen gizlilik kurallarına uyulur ve bu amaçla gerekli tedbirler ilgili sağlık kuruluşunca alınır.

-Adli tıp muayenesinin işkence iddialarını desteklediği durumlarda tutuklu/hükümlü, tutukluluk mahalline geri gönderilmemeli, onun yerine yasal durumunun belirlenmesi için savcının ya da hâkimin karşısına çıkarılmalıdır.

İstanbul Protokolüne Aykırı Davranıldığında Cezai Sorumluluk Ne Olur?

Türk Ceza Kanunu (TCK) **Md. 4** gereği "ceza kanunlarını bilmemek mazeret sayılmaz". Hekimler de mesleklerini icra ederken ihmal ya da gecikme nedeniyle kişinin mağduriyetine sebep olmuşsa, haklarında aşağıya alıntılanan TCK **Md. 257** hükmü uygulanabilir.

Görevi kötüye kullanma

MADDE 257.

(1) Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan hâller dışında, görevinin gereklerine aykırı hareket etmek suretiyle, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu görevlisi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Kanunda ayrıca suç olarak tanımlanan hâller dışında, görevinin gereklerini yapmakta ihmal veya gecikme göstererek, kişilerin mağduriyetine veya kamunun zararına neden olan ya da kişilere haksız bir kazanç sağlayan kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Ayrıca hekimin ihmal ya da gecikme nedeniyle kişinin mağduriyetine sebep olması durumunda TCK Md. 122’de tanımlanan ‘ayrımcılık suçu’ hükmü uygulanabilir.

Kasten olmamakla beraber, hekimlik mesleğinin gereğini yerine getirmemek kişinin ölümüne yol açmışsa TCK Md. 83 ve TCK Md. 85; kişinin yaralanmasına yol açmışsa TCK Md. 88 ve TCK Md. 89 hükümlerinin uygulanması söz konusu olabilir.

Muayene esnasında saptanan işkence veya kötü muamelenin bildirilmemesi de aşağıya alıntılanan TCK Md. 280 kapsamında değerlendirilir. Bu madde işkencenin bildirilmesinin gerekliliği için dayanak olarak kullanılabilmesi gibi hekim ve hasta arasındaki "sır saklama yükümlülüğü" ilkesinin istismar edilmesine de neden olabilmektedir. **İstanbul Protokolü’nün, hekimin çifte yükümlülük haline ilişkin hükmü şöyledir: “Etik ile hukukun çeliştiği durumlarda ikilemler ortaya çıkar. Sağlık çalışanlarının, etik yükümlülükleri nedeniyle belli bir yasaya, örneğin hasta hakkında gizli tıbbi bilgilerin açıklanması gibi bir yasal yükümlülüğe uymamalarını gerektiren durumlar olabilir. Ulusal ve uluslararası etik ilkeler açıklamalarında, hukuk da dahil olmak üzere diğer zorunluluklar nedeniyle sağlık çalışanlarının tıbbi etiğe ve vicdanlarına aykırı davranmaya zorlanamayacakları konusunda yaygın bir uzlaşma mevcuttur. Sağlık çalışanları bu tür durumlarda, temel etik kuralları tehlikeye atmaktan ya da hastaları ciddi tehlikeye maruz bırakmaktansa, hukuka ya da yasal düzenlemelere uymayı reddetmemelidirler.”**

Sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi

MADDE 280.

(1) Görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen, durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Nitelikli haller

MADDE 137.

(1) Yukarıdaki maddelerde tanımlanan suçların;

- a) Kamu görevlisi tarafından ve görevinin verdiği yetki kötüye kullanılmak suretiyle,*
- b) Belli bir meslek ve sanatın sağladığı kolaylıktan yararlanmak suretiyle,*

İşlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

Hekimin tıbbi değerlendirmede işkence ve kötü muamelenin işaretlerine rastlamasına rağmen bu bulguları rapor etmemesi, gerçeğe aykırı beyanda bulunması, delil niteliğindeki bu bulguları yok etmesi, gizlemesi veya değiştirmesi de TCK’ya göre cezai sorumluluk kapsamındadır.

Resmî belge hükmünde belgeler

MADDE 210.

(2) Gerçeğe aykırı belge düzenleyen tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire veya diğer sağlık mesleği mensubu, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Düzenlenen belgenin kişiye haksız bir menfaat sağlaması ya da kamunun veya kişilerin zararına bir sonuç doğurucu nitelik taşıması hâlinde, resmî belgede sahtecilik hükümlerine göre cezaya hükmolunur.

Gerçeğe aykırı bilirkişilik veya tercümanlık

MADDE 276.

(1) Yargı mercileri veya suçtan dolayı kanunen soruşturma yapmak veya yemin altında tanık dinlemek yetkisine sahip bulunan kişi veya kurul tarafından görevlendirilen bilirkişinin gerçeğe aykırı mütalâada bulunması hâlinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Suç delillerini yok etme, gizleme veya değiştirme

MADDE 281.

(1) Gerçeğin meydana çıkmasını engellemek amacıyla, bir suçun delillerini yok eden, silen, gizleyen, değiştiren veya bozan kişi, altı aydan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Kendi işlediği veya işlenişine iştirak ettiği suçla ilgili olarak kişiye bu fıkra hükmüne göre ceza verilmez.

(2) Bu suçun kamu görevlisi tarafından göreviyle bağlantılı olarak işlenmesi hâlinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(3) İlişkin olduğu suç nedeniyle hüküm verilmeden önce gizlenen delilleri mahkemeye teslim eden kişi hakkında bu maddede tanımlanan suç nedeniyle verilecek cezanın beşte dördü indirilir.

İstanbul Protokolüne Uymama Durumunda Uluslararası Hukukun Bir Yaptırımı Var mıdır?

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin değişik kararlarında İP takip edilmeden yapılan muayenelerin ve belgelemenin işkence yasağını ihlal ettiği sonucuna varılmaktadır. Muayenenin koşulları, hekimlerin uyması gereken etik standartlar, fiziksel bulguların tanımlanması ve fiziksel bulguların varlığı halinde öyküyle bütünlük içinde değerlendirme yapılması bu kararların temellerini oluşturmaktadır. [Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi 33097/96 ve 57834/00 başvuru sayılı, 03 Haziran 2004 tarihli Batı ve diğerleri- Türkiye; 40154/98 başvuru sayılı, 20 Haziran 2004 tarihli Mehmet Emin Yüksel- Türkiye; 7070/03 başvuru sayılı, 20 Ekim 2009 tarihli Ballıktaş-Türkiye; 23909/03 başvuru sayılı, 01 şubat 2011 tarihli Desde- Türkiye kararları]

Bir devletin “İşkenceye karşıyız ve işkenceyi etkin biçimde önlemeye çalışıyoruz.” diyebilmesi ve bu iddianın kabul görebilmesi için işkence ve diğer kötü muamele biçimlerine ilişkin araştırma ve incelemelerin İP’de belirtilen standartlara uygun biçimde yapılmasını sağlaması gerekmektedir. Hekimler İP’ye uymadıklarında yasal yükümlülüklerini ihlal edip

yukarıda belirtilen cezai yaptırımlarla karşılaşmalarının yanı sıra devletin mağdurlara ödemeye mahkûm edileceği tazminatları da rücu yoluyla ödemek zorunda kalabilir.

Hekim Olarak Konu ile İlgili Soru ve Sorunlarımda Başvurabileceğim Bir Yer Var Mıdır?

İP ile ilgili her türlü sorunuzda, protokolü uygulamanız sırasında karşılaştığınız her türlü sorun, engel ve aksaklıkta Türk Tabipleri Birliği veya bulunduğunuz şehirdeki Tabip Odası ile iletişime geçebilirsiniz.